

СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПК ЯК ОСНОВА НАГРОМАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

ФРАНЧУК В.М., АСПИРАНТ*,
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

В статті розглядаються сучасні реалії формування та реалізації інформаційно-консультативних послуг в аграрному секторі економіки. Визначено основні проблеми функціонування дорадчих служб України та розглянуто способи їх вирішення, в тому числі на прикладі світового досвіду.

In the article modern realities of forming and realization of extension services are examined in the agrarian sector of economy. Basic problems of functioning of deliberative services of Ukraine and the methods of decision maintaining them are considered also on the example of world experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу став основною причиною неоднорідності галузей економіки. Для подолання цієї тенденції уряди багатьох країн світу розробили програми розвитку сільських територій, ключовим елементом яких було забезпечення широкого доступу сільського людського капіталу до нових інноваційних знань та корисної інформації. З цією метою створювалися інформаційно-консультативні структури, що фінансувалися з державних бюджетів і спрямовували свою діяльність виключно на розвиток сільських територій. На жаль, керівництво нашої держави протягом десятиліть не зважало на проблему ізоляції людського капіталу сільськогосподарських підприємств від сучасних досягнень аграрної науки. Якість продукції поступово погіршувалася, собівартість – різко зростала. Лише на початку XXI століття формування ефективної мережі аграрних консультативних структур стало пріоритетом аграрної політики. Було сформовано кілька цільових урядових програм та прийнято законопроекти щодо розвитку системи інформаційно-консультативного забезпечення, зокрема Концепцію державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції до 2016 року та деякі інші [2]. Втім, основною проблемою формування ефективних дорадчих служб на сьогоднішній день залишається відсутність постійних джерел фінансування їх діяльності. Саме тому виникає необхідність розробки системи державної підтримки сільськогосподарських дорадчих служб та впровадження заходів по залученню гарантованих спонсорських винагород за поширення інформації інноваційного характеру в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні перші наукові дослідження у сфері інформаційно-консультативного забезпечення з'явилися у кінці XX ст. завдяки працям О.М. Бородіної, Р.Я. Корінця, М.Ф. Кропивка, М.І. Лобанової, П.Т. Саблука, Р.М. Шмідта та ін. Вони значно розширили теоретичну базу основ дорадництва та консультування аграрного сектору, створивши передумови для визначення основних аспектів діяльності служб поширення інформації в сільській місцевості. В працях вітчизняних учених було розкрито суть діяльності дорадника та запропоновано ряд шляхів по вдосконаленню системи інформаційного забезпечення. В умовах стрімких глобалізаційних процесів в Україні та світі відбувається динамічна зміна умов розвитку консультативних послуг. З частковим вирішенням старих проблем (підготовка фахівців) з'являються нові (пошук нових інноваційних техніки та технологій), розв'язання інших протягом тривалого часу викликають постійні суперечки (методи та розміри фінансування, неповна врегульованість законодавством). Для досягнення ефективності в роботі дорадчих служб необхідний системний підхід до вивчення нагальних питань та активне залучення світового досвіду в сферу інформаційно-консультативного забезпечення.

Цілі статті полягають у дослідженні сучасних умов функціонування системи інформаційно-консультативних послуг та визначенні пропозицій щодо оптимізації її діяльності, виходячи з досвіду вітчизняних та закордонних служб передачі інноваційних знань, а також з позиції сучасних реалій українського аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи ситуацію в сільському господарстві в останні десятиріччя, необхідно виділити той факт, що поінформованість аграрних товаровиробників про сучасні досягнення науки і техніки у виробничій сфері є значно нижчою від того рівня, який був у 70-80-х роках. Запорукою успіху тогочасних сільськогосподарських виробників були значні розміри державних асигнувань, що виділялися з казни на створення інформаційно-консультативних центрів АПК та жорсткий централізований контроль з боку держави за станом галузі. Політична криза кінця 80-х початку 90-х років та розпад Радянського Союзу стали основними причинами руйнації добре

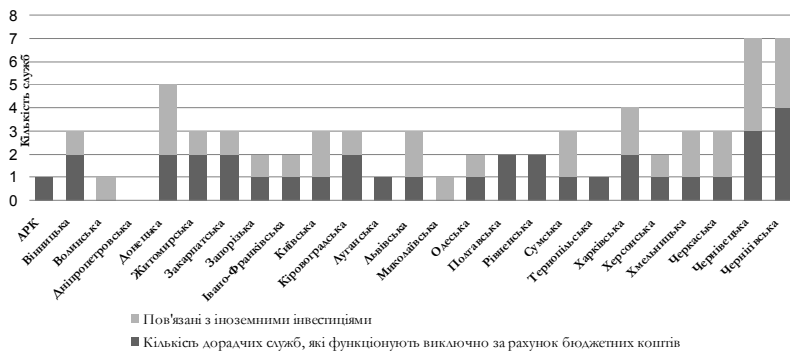
---

* Науковий керівник д.е.н., доцент О.О. Школьнік.

структурованої системи передачі інноваційного досвіду сільським товаровиробникам [3].

На зміну потужним радянським інформаційно-консультативним центрам в перші роки незалежності прийшли малоефективні служби дорадництва, які в силу свого недофінансування та браку кваліфікованих фахівців не могли якісно виконувати інноваційне консультування. З того часу ситуація дещо змінилася, в основному завдяки закордонним інвесторам та світовим програмам розвитку дорадництва.

На сьогодні основними складовими інфраструктури ринку інформаційно-консультативних послуг сільського господарства є агроконсалтингові фірми, дорадчі служби та екстенш-центри. Вітчизняні агроконсалтингові фірми поки що не мають такого ефекту як закордонні тому, що вартість їх послуг можуть собі дозволити лише великі успішні товаровиробники, частка яких в загальній кількості аграрних підприємств незначна. Крім того, більшість підприємств віддає перевагу менш чисельним, але більш доступним дорадчим службам, які в основному діють на кошти державного та місцевих бюджетів. На сьогодні, за даними Мінагрополітики [1], в Україні функціонує 67 дорадчих служб в усіх регіонах країни, крім Дніпропетровської.

Рис.1. Кількість дорадчих служб України по регіонам станом на 01.09.2010, в т.ч. діючих при підтримці міжнародних проектів та програм

Джерело: розраховано за даними Міністерства аграрної політики України.

За такого обсягу консультативних служб лише невелика частка аграрних підприємств України може працювати ефективно, використовуючи послуги наявної кількості дорадчих служб. Саме цей факт повинен стимулювати галузеві органи управління до створення нових інформаційно-консультативних підрозділів.

Останніми роками почала активно використовуватися практика створення екстенш-центрів у системі вищої освіти на базі агроуніверситетів. Даний вид дорадницьких структур дещо поєднує в собі риси агроконсалтингових фірм та дорадчих служб, одночасно виконуючи замовлення держави на надання послуг за рахунок бюджету та реалізуючи власні комерційні проекти на аграрному ринку. Втім, чимало науковців (як правило, причетних до діяльності дорадчих служб) критикують даний вид інформаційно-консалтингових структур, обґрунтовуючи це низькою якістю фахівців-консультантів. Останні, в зв'язку з своєю низькою кваліфікацією, не в силах надати якісні поради сільгоспвиробникам і тим самим дискредитують собою всю систему інформаційно-консалтингових послуг.

На нашу думку, головною проблемою консультантів екстенш-центрів є не їхня низька кваліфікація, а занадто формальний підхід до способу передачі інноваційного знання сільському населенню. Основою діяльності дорадника є саме трансформація наукового знання в практичну інформацію, яку зможе застосувати кожен керівник на своєму підприємстві.

Створення значної кількості дорадчих служб стала можливою виключно завдячуючи міжнародним програмам агроконсалтингу, а також комерційним проектам з використанням закордонних інвестицій. Останніми роками активно підтримуються міждержавні зв'язки з консалтинговими структурами США (Київська, Хмельницька, Черкаська області), Канади (переважно Західна Україна), Великобританії (Схід України, Київська область), ФРН (Полтавська, в недалекому минулому Черкаська області), Нідерландів (Херсонська область), Данії, Швеції та інших країн світу.

Дорадницькі служби співпрацюють з відомими міжнародними програмами і організаціями. Так, проект технічної допомоги програми TACIS Європейського Союзу, з допомогою якого було створено першу дорадчу службу в Львівській області, було визнано найкращим міжнародним проектом в Україні [3]. Помітного успіху досягла програма DFID «Програма підвищення рівня життя сільського населення», основним призначенням якої була організація ефективних дорадчих служб для підтримки агробізнесу та сільських громад. Тісні взаємозв'язки України налагоджено з нашим західним сусідом – Польщею. Особливо ефективними вони стали після подання спільної заявки на проведення Чемпіонату Європи з футболу Україна-Польща-2012. Велика кількість спільних проектів в різних сферах та галузях народного господарства була втілена в життя, зокрема спільний українсько-польський проект «Обмін досвідом у сфері сільськогосподарського дорадництва та його вплив на розвиток підприємництва в сільській місцевості». Ряд важливих семінарів з питань

сільськогосподарського дорадництва було проведено в Старому Полі (Польща) [4]. Таким чином, ключовим елементом розвитку системи інформаційно-консультативного забезпечення сільського господарства в наш час є розвиток співробітництва українських дорадчих служб з закордонними службами, їх активний обмін досвідом та закордонне стажування.

Щодо передового досвіду, то найбільш досконалою, на нашу думку, дорадча система є сформованою у Великій Британії. Там уже тривалий термін вона є самоокупною. Велика кількість сільськогосподарських ферм використовує послуги інформаційно-консультативних служб, активно витрачаючи мільйони фунтів стерлінгів на інформацію про новітні технології та техніку. Часто, консалтингові фірми Британії співпрацюють з кількома фермерами на постійній основі, з року в рік надаючи консультації про всі ноу-хау на ринку того чи іншого виду продукції. Така взаємодія дорадчих служб та сільськогосподарських підприємств може бути прикладом взаємовигідної співпраці дорадчих служб та аграріїв. Основну причину такого успіху британських консалтингових фірм ми вбачаємо в наявності попиту на даний вид послуг та їх самофінансуванні. Фермери готові платити значні суми для отримання інноваційних знань та підвищення своєї кваліфікації, що є передумовою формування людського капіталу.

Українським дорадникам про самоокупність говорити ще зарано через повну фінансову залежність від державних дотацій та бідність, а часом небажання українських товаровиробників розлучатися з фінансовими ресурсами навіть заради цінних інноваційних порад. Структура джерел фінансування, коли понад 60% коштів надходить з державного та місцевих бюджетів, є недосконалою і повинна бути змінена в найближчому майбутньому. Дорадчі служби перебувають в прямій залежності від політики держави і будь-яка економічна криза спричиняє скрутні часи для служби сільськогосподарського консультування. Світова економічна криза 2009 року викликала різке скорочення штату дорадчих служб та зменшення обсягів їх фінансування. За ланцюговою реакцією це викликало зниження і без того невеликої кількості семінарів та ярмарків інноваційного характеру. Тобто, знову постраждав український товаровиробник.

Проведене нами опитування основних виробників сільськогосподарської продукції Уманського району Черкаської області та Гайсинського району Вінницької області свідчить про обізнаність керівників передових господарств з наявністю дорадчих служб регіону. Близько 85% респондентів вже відвідували дорадчі семінари та ярмарки, або мають намір зробити це найближчим часом. Втім, лише 20% сільськогосподарських підприємств погодилися б виділити власні фінансові ресурси на користь дорадчих служб, решта вважає, що оплату консультативних послуг має здійснювати держава, оскільки їм (товаровиробникам) і так бракує коштів на повноцінне господарювання.

Саме нерозуміння підприємцями важливості інвестування в інновації та людський капітал, на нашу думку, є тим стримуючим елементом, який заважає розвитку народного господарства.

Найбільший інтерес у керівників аграрних підприємств зазначеного регіону викликає інформація щодо: технології виробництва продукції рослинництва (26,5%), інноваційних засобів обробітку ґрунту та захисту рослин (по 15,6%), елітного насіння та посадкового матеріалу (13,0%), напрямів підвищення ефективності використання сільськогосподарської техніки (11,5%), сучасних систем та технологій виробництва продукції тваринництва (8,0%), поліпшення системи менеджменту аграрного виробництва (5,9%), юридичних та інших питань (3,9%).

Висновки. Незважаючи на те, що останніми роками кількість дорадчих служб збільшилася, значна частка їх була створена при безпосередній фінансовій підтримці зарубіжних партнерів та програм. Небезпека полягає у великій імовірності розпуску цих служб у випадку фінансових криз та змін напрямів діяльності інвесторів. Саме тому, галузь інформаційно-консультативного забезпечення вкрай потребує вирішення питання самоокупності, здатності здійснювати ефективну діяльність з мінімальними державними дотаціями. Втім для цього, напевне, необхідно змінювати ментальність самих товаровиробників та забезпечувати активну участь державних структур у формуванні ефективної системи дорадництва.

Проведене нами дослідження свідчить про обізнаність більшості керівників сільськогосподарських підприємств щодо існування інформаційно-консультативних послуг. Втім, постійні клієнти дорадчих служб, як це можна спостерігати закордоном, практично відсутні; в основному зустрічі з дорадниками відбуваються спонтанно або на курсах підвищення кваліфікації. Вирішити дану проблему покликані екстеншн-центри на базі аграрних вищих навчальних закладів, активна діяльність яких здатна приносити прибуток як державі (у вигляді плати за надання інформаційних послуг аграрними підприємствами), так і аграрним формуванням, забезпечуючи досягнення ефективних показників господарювання сільськогосподарським товаровиробникам.

Отже, інноваційні знання на сьогодні є основою для нагромадження людського капіталу в аграрних підприємствах. Подальше дослідження питань розвитку дорадчих служб регіону дозволить визначити оптимальні умови виробництва продукції сільського господарства.

Література.

1. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб. Перелік сільськогосподарських дорадчих служб, що внесені до реєстру, затвердженого наказом Мінагрополітики від 24.02.07 № 121 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?5327>.

2. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції до 2016 року від : Постанова від 15 вер. 2009 р. № 1143 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 87. – Ст. 217.

3. Приліпко С.М. Становлення та розвиток сільськогосподарського дорадництва в Уманському державному аграрному університеті / С.М. Приліпко // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія "Економіка АПК і природокористування". – 2009. - №11. – С.125-128.

4. Шмідт Р. М. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні / Р. М. Шмідт // Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні. – Київ. – 2002. – С.5-8.